

INHOUDSOPGAVE

Algemene inleiding	1
Deel I. Toegenomen aandacht voor de kwetsbaarheid van een verdachte in het strafrechtelijk vooronderzoek	
Hoofdstuk I. De positie van de kwetsbare verdachte in de Europese en Belgische regelgeving	13
I.1. De kwetsbaarheid van een verdachte als relevante factor in de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens	13
I.1.1. De kwetsbaarheid van een verdachte en het recht op een eerlijk proces	13
I.1.2. De “bijzonder kwetsbare positie” van iedere (van zijn vrijheid beroofde) verdachte	15
I.1.3. De kwetsbaarheid van de minderjarige verdachte	17
I.1.4. De “(bijzonder) kwetsbare” verdachte	18
I.2. De ontwikkelingen op het niveau van de Europese Unie	21
I.2.1. Het algemeen kader	21
I.2.2. De zijdelingse aandacht voor de kwetsbare verdachte in rechtsinstrumenten ter versterking van een aantal procedurele rechten	25
I.2.3. De Aanbeveling inzake procedurele rechten voor kwetsbare verdachten en beklaagden	28
I.2.3.1. Het toepassingsgebied	28
I.2.3.2. De vaststelling van de kwetsbaarheid van de verdachte of beklaagde	31
I.2.3.3. Het recht op bijstand	32
I.2.3.4. De aanwezigheid van een wettelijke vertegenwoordiger of een geschikte volwassene	33
I.2.3.5. De audiovisuele opname van het verhoor	36
I.2.3.6. De aanvullende waarborgen in geval van arrestatie of voorlopige hechtenis	36
I.2.4. De Richtlijn 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	37

	I.2.4.1.	Het toepassingsgebied	37
	I.2.4.2.	De individuele beoordeling van de specifieke behoeften van de minderjarige	38
	I.2.4.3.	Het recht op bijstand	39
	I.2.4.4.	De aanwezigheid van een geschikte volwassene	40
	I.2.4.5.	De audiovisuele opname van het verhoor	41
	I.2.4.6.	De aanvullende waarborgen in geval van arrestatie of voorlopige hechtenis	41
	I.2.5.	Een toegenomen maar ongelijke aandacht voor kwetsbare verdachten en beklaagden	42
I.3.		De ontwikkelingen in België	45
	I.3.1.	Inleiding	45
	I.3.2.	De wettelijke regeling van het politieel verhoor tot 2012	47
	I.3.2.1.	Bij wijze van achtergrond: de afwezigheid van een advocaat bij het verhoor	47
	I.3.2.2.	De initiële reactie van het Hof van Cassatie op het Salduz-arrest	49
	I.3.2.3.	Het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010	50
	I.3.2.4.	De verfijning van het standpunt van het Hof van Cassatie	52
	I.3.3.	De wettelijke regeling van het politieel verdachtenverhoor naar aanleiding van de Wet Consultatie- en Bijstandsrecht van 13 augustus 2011	54
	I.3.3.1.	Terughoudendheid ten aanzien van de advocaat als nieuwe actor	54
	I.3.3.2.	De kwetsbaarheid van de verdachte als criterium voor de verantwoording van beperkingen op het recht op toegang tot een advocaat	59
	I.3.3.3.	De introductie van bijzondere waarborgen voor “kwetsbare personen”	63
	I.3.3.4.	De verdere evolutie in de rechtspraak van het Hof van Cassatie	65
	I.3.4.	De huidige regeling van het politieel verdachtenverhoor naar aanleiding van de Wet van 21 november 2016	70

I.3.4.1.	Een verruimde bijstand van de advocaat tijdens het verhoor: van passieve aanwezigheid naar actieve betrokkenheid	70
I.3.4.2.	De toegenomen aandacht voor de kwetsbaarheid van verdachten	72
I.3.4.3.	De verdere verfijning van de rechtspraak van het Hof van Cassatie	74
I.3.5.	Aanvullende waarborgen bij het verhoor van “kwetsbare personen”	76
I.3.5.1.	De bewoordingen van de mededeling van de procedurele rechten	76
I.3.5.2.	De toepassing van de regeling inzake minderjarigen	77
I.3.5.3.	De audiovisuele opname van het verhoor	79
I.3.5.4.	Het gebruik van de polygraaf	81
I.3.5.5.	Voor de “kwetsbare verdachte” relevante waarborgen in geval van arrestatie of voorlopige hechtenis	82
I.3.6.	De verhouding met de toerekeningsvatbaarheid en internering van beklaagden	83
I.4.	Besluit	84

Hoofdstuk II. Rechtspsychologisch onderzoek inzake de kwetsbaarheid van verdachten en beklaagden **87**

II.1.	De context van het rechtspsychologisch onderzoek	87
II.1.1.	Een overwegend Angelsaksische onderzoekstraditie	87
II.1.2.	De accusatoire strafprocedure als referentiekader	88
II.1.3.	De relevantie van het rechtspsychologisch onderzoek voor de inquisitoire strafprocedure	90
II.2.	Drie dominante invalshoeken	92
II.3.	De eerste invalshoek: het onderzoek naar valse bekentenissen	94
II.3.1.	Situering	94
II.3.2.	Het fenomeen van valse bekentenissen kort geschetst	96
II.3.3.	Situationele risicofactoren voor valse bekentenissen	98
II.3.3.1.	Concept en afbakening	98
II.3.3.2.	Isolatie	99
II.3.3.3.	Slaapdeprivatie en vermoeidheid	99

	II.3.3.4.	De duur van het verhoor	101
	II.3.3.5.	Verhoortechnieken	101
II.3.4.		Het onschuldig zijn als risicofactor voor valse bekentenissen	108
II.3.5.		Persoonsgebonden risicofactoren voor valse bekentenissen	111
	II.3.5.1.	Concept en afbakening	111
	II.3.5.2.	Minderjarigheid, etniciteit en geslacht	114
	II.3.5.3.	Schizofrenie	116
	II.3.5.4.	Verstandelijke beperking	118
	II.3.5.5.	Alcohol- of drugsverslaving en acuut alcohol- of drugsmisbruik	120
	II.3.5.6.	Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis (ADHD)	121
	II.3.5.7.	Suggestibiliteit, meegaandheid, de geneigdheid om in te stemmen en fantasierijkheid	123
	II.3.5.8.	Geheugenproblemen	125
II.4.		De tweede invalshoek: het onderzoek naar de geschiktheid om te worden verhoord	127
	II.4.1.	De achtergrond: specifieke bepalingen inzake kwetsbare verdachten in de <i>PACE Act</i> van 1984	127
	II.4.2.	' <i>Fitness for interview</i> ': de ontwikkeling van het concept in de rechtspsychologische literatuur	130
	II.4.3.	De wettelijke regeling inzake de <i>fitness for interview</i>	131
	II.4.4.	De factoren gerelateerd aan de (on)geschiktheid om te worden verhoord	133
	II.4.4.1.	De persoonlijkheid van de verdachte	134
	II.4.4.2.	De mentale en lichamelijke toestand van de verdachte	134
	II.4.4.3.	Het verhoor en de algehele omstandigheden van de vrijheidsberoving	137
II.5.		De derde invalshoek: het onderzoek naar de geschiktheid om terecht te staan	138
	II.5.1.	' <i>Competency to stand trial</i> ': concept en achtergrond	138
	II.5.2.	Het verband met de kwetsbaarheid van beklaagden	140
	II.5.3.	De factoren gerelateerd aan de geschiktheid om terecht te staan	141
	II.5.3.1.	Sociaal-demografische variabelen	142

II.5.3.2.	Rechtspsychologische/criminologische variabelen	143
II.5.3.3.	Klinische variabelen	144
II.6.	De samenhang tussen de drie invalshoeken	145
Hoofdstuk III. Besluit bij deel I		149
III.1.	Verscheidene perspectieven met een zekere doorsnede	149
III.2.	De nood aan een integratie van de juridische en rechtspsychologische perspectieven	152
Deel II. Naar een theoretisch kader voor de kwetsbaarheid van een verdachte in het kader van het strafrechtelijk vooronderzoek		
Hoofdstuk IV. De uitoefening van procedurele rechten als centraal concept		157
IV.1.	De procedurele rechten als gemeenschappelijke noemer van het juridische en rechtspsychologische perspectief	157
IV.2.	De noodzakelijke voorwaarden voor de uitoefening van de procedurele rechten	163
IV.2.1.	De kennis van de procedurele rechten en van de beschuldiging	165
IV.2.2.	Het begrijpen van de procedurele rechten en van de beschuldiging	166
IV.2.3.	Het nemen van een beredeneerde beslissing over de uitoefening van de procedurele rechten	168
IV.3.	De cruciale rol van de raadsman van de verdachte	170
IV.4.	De context waarin de procedurele rechten worden uitgeoefend	173
IV.4.1.	De aard van de strafzaak	173
IV.4.2.	De complexiteit van de procedure	173
IV.4.3.	Het reeds beschikbare bewijsmateriaal	174
IV.4.4.	De eventuele vrijheidsberoving	175
IV.4.5.	De multiculturele samenleving	177
Hoofdstuk V. Een interactieve en dynamische benadering van de kwetsbaarheid van een verdachte		179
V.1.	De uitgangspunten	179
V.2.	De schematische weergave van het theoretische kader	182
V.3.	De cognitieve capaciteiten en vaardigheden van een verdachte	183
V.3.1.	Het uitgangspunt	183

V.3.2.	Taalvaardigheden	186
V.3.3.	Het aandachts- en concentratievermogen	188
V.3.4.	Het redeneervermogen	188
V.3.5.	Het geheugen	188
V.3.6.	De lichamelijke toestand en middelengebruik	189
V.4.	De interactie tussen de verdachte, zijn raadsman en de politie en justitiële autoriteiten	190
V.4.1.	Inleiding	190
V.4.2.	De ingesteldheid en competenties van de politie en justitiële actoren	191
V.4.3.	Het verloop van het verhoor	192
V.4.3.1.	Het tijdstip	193
V.4.3.2.	De kennisgeving van de rechten	194
V.4.3.3.	De verhoortechnieken en de gestelde vragen	196
V.4.3.4.	De duur van het verhoor en het aantal verhooren	200
V.4.3.5.	Het optreden van de raadsman van de verdachte	200
V.4.4.	De interactie bij de andere onderzoeksdaden	202
Hoofdstuk VI. Besluit bij deel II		205
VI.1.	Een alternatieve benadering van de kwetsbaarheid van een verdachte	205
VI.2.	De meerwaarde en beperkingen van het vooropgestelde theoretische kader	206
Deel III. De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte		
Hoofdstuk VII. Het belang van een vroegtijdige vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte		211
VII.1.	De risico's van een gehypothekerde uitoefening van de procedurele rechten als uitgangspunt	211
VII.1.1.	De schending van het recht op een eerlijk proces	212
VII.1.2.	Valse bekentenissen	213
VII.1.2.1.	Het afleggen van een valse bekentenis	213
VII.1.2.2.	De non-detectie van een afgelegde valse bekentenis	214
VII.1.3.	Andere onwenselijke risico's	216

VII.1.4. Gerechtelijke dwalingen	218
VII.2. De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte door de politie en justitie actoren	224
VII.3. De raadsman als primaire actor om de kwetsbaarheid van een verdachte vast te stellen	225
Hoofdstuk VIII. De informatiebronnen voor de vaststelling van kwetsbaarheid door de raadsman van de verdachte	229
VIII.1. Bij wijze van voorafgaande kanttekening: het recht om zichzelf te verdedigen als beperking op de mogelijkheden van de raadsman	229
VIII.2. De bijstand in het kader van het verhoor	231
VIII.2.1. Het vertrouwelijk voorafgaand overleg	231
VIII.2.2. De eigenlijke verhoorbijstand	234
VIII.2.3. De audiovisuele opname van het verhoor	236
VIII.3. De bijstand in het kader van andere onderzoekshandelingen	237
VIII.3.1. De wedersamenstelling van de feiten	238
VIII.3.2. De (meervoudige) confrontatie	239
VIII.3.3. Het deskundigenonderzoek	240
VIII.4. Het overleg tussen de raadsman en de verdachte buiten het kader van onderzoeksdaden	243
VIII.5. Het strafdossier als informatiebron	244
VIII.5.1. De samenstelling van het strafdossier	244
VIII.5.2. De regeling inzake de inzage in en het afschrift van het strafdossier	247
VIII.5.3. De beperkte waarde van het strafdossier voor de vaststelling van kwetsbaarheid	250
VIII.5.3.1. Beperkte vormvereisten voor een proces-verbaal van verhoor	251
VIII.5.3.2. Bedreigingen voor de accuraatheid van een proces-verbaal	252
VIII.6. Besluit	254
Hoofdstuk IX. Een exploratieve bevraging bij Vlaamse strafrechtadvocaten	257
IX.1. Het uitgangspunt	257
IX.2. De gehanteerde methode	258
IX.2.1. De keuze voor een kwalitatieve benadering	258

IX.2.2.	Semigestructureerde interviews als dataverzamelingstechniek	259
IX.2.3.	De steekproeftrekking en de respondenten	263
IX.2.4.	Het verloop van de interviews	269
IX.2.5.	De data-analyse	270
IX.2.6.	De kwaliteit van de interviews en de data-analyse	270
IX.2.7.	De weergave van de resultaten	273
IX.3.	De invulling van het begrip kwetsbaarheid door de bevraagde advocaten	273
IX.3.1.	Inleiding: kwetsbaarheid als impliciet en moeilijk te omschrijven concept	273
IX.3.2.	Minderjarigheid, afkomst en geslacht	276
IX.3.3.	De aanwezigheid van een psychische problematiek	278
IX.3.3.1.	Mentale stoornissen	278
IX.3.3.2.	De samenhang met de ontoerekeningsvatbaarheid en internering van een verdachte	280
IX.3.3.3.	De samenhang met pro-Deogerechtigde verdachten	280
IX.3.4.	Middelengebruik	281
IX.3.5.	De lichamelijke toestand van de verdachte	282
IX.3.6.	De vrijheidsberoving	283
IX.3.7.	De omstandigheden en het verloop van het verhoor	284
IX.3.7.1.	Het ervaren van stress omwille van het verhoord worden	284
IX.3.7.2.	Het tijdstip en de duur van het verhoor	285
IX.3.7.3.	De wijze waarop de verdachte wordt verhoord	286
IX.3.7.4.	De bijstand door een raadsman als compenserende factor	287
IX.3.8.	De betrokkenheid als verdachte in een strafprocedure	287
IX.3.9.	De inhoud van de afgelegde verklaring en een eventuele (valse) bekentenis als nefaste uitkomst	288
IX.3.10.	De terugkoppeling naar het theoretische kader: de interactieve en dynamische benadering van de mate waarin een verdachte zijn procedurele rechten kan uitoefenen	289
IX.4.	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	291
IX.4.1.	Inleiding	291

IX.4.2.	De wijze waarop de kwetsbaarheid wordt vastgesteld tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek	293
IX.4.2.1.	Indicatoren tijdens een gesprek met de verdachte	293
IX.4.2.2.	Informatie afkomstig van de betrokken politieambtenaren	301
IX.4.2.3.	Het verhoor als informatiebron	302
IX.4.2.4.	Contact met de familie van de verdachte	303
IX.4.2.5.	Vaststellingen in het kader van bijstand tijdens andere onderzoeksdaden	304
IX.4.2.6.	De inzage in het dossier	305
IX.4.3.	Enkele randvoorwaarden en belemmeringen voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	310
IX.4.3.1.	Mensenkennis, aanvoelen en ervaring als leidmotief en de beperkte aandacht voor de kwetsbaarheid van verdachten in de opleiding	310
IX.4.3.2.	De motivatie en interesse van de raadsman	314
IX.4.3.3.	De afstand van het recht op bijstand door een advocaat	315
IX.4.4.	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte als gedeelde verantwoordelijkheid?	317
IX.4.4.1.	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte als onderdeel van het takenpakket van de advocaat van de verdachte	317
IX.4.4.2.	De politie als bekwame behulpzame partner?	319
IX.5.	De door advocaten genomen maatregelen bij de vaststelling van een kwetsbaarheid van hun cliënt	320
IX.5.1.	De ten aanzien van de cliënt genomen maatregelen	321
IX.5.2.	De in het kader van een verhoor genomen maatregelen	322
IX.5.3.	Het vragen van bijkomende onderzoekshandelingen	327
IX.5.4.	De verhouding met de politionele en justitiële actoren als belangrijke factor	327
IX.6.	Besluit	329

Hoofdstuk X. Besluit bij deel III	335
X.1. De vroegtijdige vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte: een moeilijke, maar noodzakelijke taak van de advocaat	335
X.2. De noodzaak van een leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	337
 Deel IV. Een leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte in het kader van een strafrechtelijk vooronderzoek	
 Hoofdstuk XI. De constructie van de leidraad: een theoretische, juridische en praktische benadering	 341
XI.1. De gehanteerde methode voor de constructie van de leidraad: een integratie van de juridische, (rechts)psychologische en empirische perspectieven	341
XI.2. Bestaande instrumenten als referentiekader voor de constructie van de leidraad	342
XI.2.1. Psychologische instrumenten	342
XI.2.1.1. De vaststelling van specifieke mentale stoornissen	342
XI.2.1.2. De vaststelling van de geschiktheid om te worden verhoord	348
XI.2.1.3. Het meten van aan het verhoor gerelateerde persoonlijkheidstrekken	353
XI.2.1.4. De vaststelling van de geschiktheid om terecht te staan	355
XI.2.1.5. De aandacht voor het veinzen van symptomen	357
XI.2.2. Instrumenten ontwikkeld ten behoeve van politieambtenaren	360
XI.2.3. Specifiek voor de raadsman ontwikkelde tools als hulpmiddel voor de identificatie van de kwetsbaarheid van de verdachte	362
XI.2.3.1. Een richtsnoer voor het vaststellen van de kwetsbaarheid van de verdachte	362
XI.2.3.2. De toolkit van <i>The Advocate's Gateway</i>	365
XI.2.3.3. De Nederlandse handreiking LVB voor strafrechtadvocaten	367

XI.2.3.4.	De aandacht voor de kwetsbaarheid van een verdachte in de opleiding van advocaten in België	368
XI.2.4.	De meerwaarde en de beperkingen van de bestaande instrumenten	371
XI.3.	De inhoud van de leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	372
XI.3.1.	De vorm en structuur van de leidraad	373
XI.3.2.	De in de leidraad opgenomen indicatoren	374
XI.4.	Besluit	379
 Hoofdstuk XII. Een eerste indicatie van de toepasbaarheid en de meerwaarde van de leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte		 381
XII.1.	Het opzet van een eerste toetsing van de meerwaarde van de leidraad	381
XII.2.	De gehanteerde methode	382
XII.2.1.	Input van de beoogde doelgroep als uitgangspunt	382
XII.2.2.	Een kwalitatieve benadering: de keuze voor een focusgroep	382
XII.2.3.	Sleutelfiguren als participanten	383
XII.2.4.	Het verloop van de focusgroep	384
XII.2.5.	De analyse van de verkregen informatie	386
XII.3.	De uitkomst: de praktische relevantie van de leidraad	387
XII.3.1.	De doelstelling en praktische toepassing van de leidraad	387
XII.3.2.	De mate waarin de in de leidraad opgenomen indicatoren volledig en duidelijk zijn	389
XII.3.3.	De lay-out en opbouw van de leidraad	392
XII.4.	Een aangepaste versie van de leidraad in navolging van de eerste toetsing	393
XII.5.	Besluit	393
 Hoofdstuk XIII. Besluit bij deel IV		 395
XIII.1.	De meerwaarde van een nieuw instrument om de vaststelling van de kwetsbaarheid van verdachten te faciliteren	395
XIII.2.	Enkele beschouwingen met het oog op een nadere toetsing van de leidraad	397

Deel V. Algemeen besluit

Hoofdstuk XIV. De onderzoeksvragen beantwoord	401
XIV.1. De conceptualisering van kwetsbaarheid in strafprocedures	401
XIV.2. De vaststelling van kwetsbaarheid door de raadsman van de verdachte	402
Hoofdstuk XV. Naar een adequate benadering van kwetsbaarheid in strafprocedures	405
XV.1. Beleidsmatige en praktische implicaties van het onderzoek	405
XV.2. Suggesties voor toekomstig onderzoek in het licht van de meerwaarde en beperkingen van het gevoerde onderzoek	414
Bibliografie	419
Bijlage. De leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	463